

SECUNDAIR ONDERWIJS

Onderwijsvorm: **TSO**

Graad: **derde graad**

Jaar: **derde leerjaar**

Studiegebied: **Toerisme**

FUNDAMENTEEL GEDEELTE

Optie(s) **TOERISME EN RECREATIE**

Vak(ken):	AV Geschiedenis	2 lt/w
-----------	------------------------	---------------

Vakkencode: **CW-m**

Leerplannummer: **2003/052**
(Vervangt 2002/355)

Nummer inspectie: **2003/44//1/D/SG/1/III7/ /D/**
(Vervangt 2002/249//1/D/SG/1/III7/ /V/03)

INHOUD

Visie	2
Beginsituatie	3
Doelstellingen	4
Leerplandoelstellingen - leerinhouden	11
Pedagogisch-didactische wenken en timing	14
Minimale materiële vereisten	25
Evaluatie	27
Bibliografie	30

VISIE

SPECIFIEKE VISIE OP HET VAK IN DE DERDE GRAAD

Algemeen

De toerist van de 21ste eeuw heeft meer dan een motief om te reizen. In de meeste gevallen zullen reizen impliciet ook een algemene culturele component hebben. Soms is de culturele dimensie zeer uitdrukkelijk aanwezig.

Leerlingen die 'Toerisme' volgen hebben derhalve nood aan een brede algemene culturele vorming. Het vak geschiedenis speelt in die vorming een belangrijke rol.

In het **algemeen vak geschiedenis van de basisvorming** van de derde graad van het TSO voltooien de leerlingen een algemeen historische vorming zoals decretaal vastgelegd in de vakeindtermen.

Het **algemeen vak geschiedenis van het fundamenteel gedeelte** in het studiegebied Toerisme beoogt de leerlingen te introduceren in elementen van cultuurgeschiedenis en tevens een inleiding te bieden op de geschiedenis van het toerisme.

In dit specialisatiejaar 'Toerisme en recreatie' van de derde graad bestuderen de leerlingen historische leerstof die hun historische kennis uitbreidt en verdiept, om in de organisatieschema's van specifieke type-reizen voor diverse doelgroepen, culturele, instructieve en recreatieve activiteiten met historisch dimensie uit te bouwen.

SPECIFIEK DERDE GRAAD (DERDE LEERJAAR)

In dit zevende leerjaar worden in het vakgebied geschiedenis:

- in een eerste deel:
de beschavingen bestudeerd die zich ontwikkelden rond de Middellandse Zee. Die zee, die een gemeenschappelijk bindteken is tussen al die beschavingen, is een belangrijke toeristische reisbestemming;
- in een tweede en derde deel:
Europa (inclusief Vlaanderen) en toeristische bestemmingen onder de loep genomen.

De methodologie die de leraar hanteert beoogt de leerlingen:

- a) historische stofkennis bij te brengen die bijdraagt tot historische dimensie van recreatieve reisactiviteiten.
- b) te oefenen in vaardigheden die betrekking hebben op verzamelen, ordenen, interpreteren en presenteren van historische informatie ten behoeve van recreatieve **animatie** van reizigers,
- c) vertrouwd te maken met 'historisch onderzoek' en het toepassen van elementen van historische kritiek bij de studie van het verleden van landen die het voorwerp zijn van **reisbestemmingen** en/of lokale reisvertegenwoordiging.

BEGINSITUATIE

De leerlingen die de studie van het derde leerjaar toerisme en recreatie aanvatten kunnen zijn afgestudeerd in het ASO/KSO/TSO. Ze hebben dus niet noodzakelijk in het eerste en het tweede leerjaar van de derde graad de optie 'toerisme' gevolgd. De beginsituatie van de leerlingengroep zal derhalve heterogeen zijn.

Alle leerlingen bestudeerden in de derde graad het vak geschiedenis, zodat mag worden verondersteld dat een algemene historische basis aanwezig is, die volstaat om er de nieuwe leerstof in te integreren.

Leerlingen die in de derde graad 'toersime' volgden, bestudeerden voor sommige leerstofinhouden (Egypte/Griekenland) van dit derde leerjaar een algemeen kader waarin de nieuwe leerstof kan worden gesitueerd.

De leerlingen van het zevende leerjaar zijn in de regel voor het vak geschiedenis minimaal vertrouwd met volgende kennis en vaardigheden.

KENNIS EN INZICHT

Kennis en inzicht i.v.m. het wezenlijke van de bestudeerde stof van de derde graad (vijfde en zesde leerjaar) meer bepaald kennis en inzicht i.v.m. de samenleving van de 20ste eeuw.

VAARDIGHEDEN

* Vaardigheden i.v.m. het bewerken van historische bronnen.

* Vaardigheden i.v.m. de toepassing van elementen van historische kritiek.

Tijdens de eerste weken heeft de leraar ^{*}(m/v) de mogelijkheid om eventuele leemtes in het kennen en kunnen van de leerlingen vast te stellen. Op grond van die vaststellingen kan hij eventueel besluiten tot een remediëringspedagogie, die zich kan richten:

- tot individuele leerlingen: bijv. via door de leraar begeleid studiewerk toegespitst op de individuele tekorten;
- tot de hele klas: via een aantal remediërings- en inhaallessen (vermelden in jaarplanning).

---

* In de verdere tekst wordt met leraar steeds m/v bedoeld.

DOELSTELLINGEN

ALGEMENE DOELSTELLINGEN

Kennis

De leerlingen

1. verwerven kennis en inzicht over historische thema's die gerelateerd zijn aan belangrijke toeristische bestemmingen en belangstellingsdomeinen van diverse categorieën van reizigers;
2. verruimen en verdiepen hun kennis en inzicht in historische termen, begrippen over de bestudeerde stof.

Vaardigheden

De leerlingen

3. verdiepen historische vaardigheden i.v.m. de methodologische onderbouwing van het vak geschiedenis;
4. kunnen zelfstandig en in vakoverschrijdende samenwerking de historische dimensie van toeristische bestemmingen uitwerken en erover rapporteren op verschillende wijzen.

Attitudes

De leerlingen

5. 5 tonen belangstelling voor historisch-culturele dimensie verbonden met reizen.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

Kennis

De leerlingen

1. kennen de hoofdlijnen van de leerstof bestudeerd in thema I;
2. kennen de basiselementen van de lesonderwerpen die in het kader van thema II en thema III in de klas werden bestudeerd;
3. kennen een historische en archeologisch basisvocabularium;
4. kennen scharnierdata i.v.m. de bestudeerde leerstof.

Vaardigheden

De leerlingen

5. kunnen historische informatie opzoeken, ordenen, analyseren en evalueren;
6. kunnen in de bestudeerde historische leerstof elementen herkennen die mogelijkheden bieden om activiteiten met ontspannende of culturele inslag te organiseren.
7. kunnen voor diverse doelgroepen met historische stof recreatie -presentaties maken:
  - -schriftelijk en /of
  - -mondeling en /of
  - -met ICT;
8. kunnen recreatie-projecten vakoverschrijdend uitwerken.

Attitudes

De leerlingen

9. tonen een brede belangstelling voor het verleden (geschiedenis, cultuurgeschiedenis);
10. tonen belangstelling voor de actuele reisbestemmingen en de historische stof die ermee is verbonden;
11. tonen belangstelling voor de het psychologisch profiel van de toerist en zijn mogelijke 'behoeftes' en vragen omtrent cultuur en geschiedenis.

LEERPLANDOELSTELLINGEN EN TAXONOMIE

Een doelentaxonomie is een hulpmiddel voor de leraar om zijn onderwijs een grotere pedagogische waarde te geven. In het kader van het vakonderwijs kunnen talrijke doelen worden gesteld. Taxonomieën laten toe die doelen naar aard en vormende waarde hiërarchisch te ordenen. Dat geeft de leraar de mogelijkheid om:

- de vormingswaarde van zijn doelen te herkennen,
- doelen na te streven die taxonomisch gevarieerd zijn,
- de pedagogische waarde van zijn onderwijs te evalueren.

Toelichting

Preliminaire doelstellingen of voorwaarden voor een gunstige leerhouding zijn, net als attitudes, moeilijk te evalueren doelstellingen. Omdat men historische attitudes (bijv. zin voor historische kritiek), algemene attitudes (bijv. verdraagzaamheid) en ook preliminaire doelstellingen niet objectief en nauwkeurig kan meten, registreert men het best een aantal observatiegegevens. Achteraf kunnen deze gegevens een aanpassing van de evaluatie voor dagelijks werk rechtvaardigen.

Van sommige doelstellingen kan soms moeilijk bepaald worden of ze behoren tot de ene of de andere categorie: ze kunnen mekaar overlappen. Het meest belangrijke is, dat men bewust heeft nagedacht over de taxonomische waarde en de moeilijkheidsgraad van de genoteerde lesdoelstelling of de gestelde vragen.

-Preliminaire doelstellingen 'receptiviteit': van de leerling mag verwacht worden dat hij in de klas een dusdanige houding aanneemt dat hij een open geest toont voor, aandachtig luistert naar anderen en zich niet laat afleiden door dingen die niets met het werk in de klas te maken hebben.

-Preliminaire doelstelling 'respons': de leerling is bereid actief aandacht te schenken en vat zelfs (enige) voldoening in zijn respons.

0.0 Preliminaire doelstellingen

0.1 Receptiviteit

0.2 Respons

1.0 Kennis en inzicht

1.1 Historische termen

1.1.1 Termen i.v.m. het verleden

1.1.2 Termen m.b.t. de historische wetenschap en methodologie

1.2 Historische feiten

1.2.1 Afzonderlijke historische feiten

1.2.2 Historische feitenreeksen

1.3 Historische begrippen

1.4 Historische samenhangen (structuren)

1.5 Historische ontwikkelingen (processen)

2.0 Vaardigheden

2.1 Toepassen

2.2 Analyse

2.3 Interpretatie

2.4 Synthese

2.5 Evaluatie (waardebepaling)

3.0 Attitudes

3.1 Historische

3.2 Algemene

LEERINHOUDEN (36 lestijden)

THEMA I TOERISME IN DE MIDDELLANDSE ZEEWERELD (20)

Klassikale studie van verplichte items

Het aantal lestijden is indicatief, maar aanbevolen.

1 De archeologie (5)

Inhouden:

- -belangrijke archeologische sites (bijv. in Italië, Griekenland,
- Turkije, Nabije Oosten, Noord-Afrika, ...)
- -opgravingen, conservering, toegankelijkheid voor het publiek.

Voorbeelden van actualisatie (niet limitatief):

- kennismaking met een actuele archeologische site vb. Sagalassos (Turkije)
- archeologische actualiteit in de media (vondsten, bevindingen, publicaties...)
- ...

Eén actualisatie, naar keuze, is verplicht.

2 Egypte, een mysterieuze beschaving (5)

Inhouden:

- de grote toeristische monumenten
- enkele belangrijke farao's (o.a. Achnaton, en omwille van de grafschat) Toetanchamon
- dood en leven in Egypte

Voorbeelden van actualisatie(niet limitatief):

- Egyptische musea: museologie, conservatie, infrastructurele problemen,... ,
- Werelderfgoed van monumenten en landschappen (UNESCO) in het Nabije Oosten.

Eén actualisatie, naar keuze, is verplicht.

3 De Grieks-Romeinse beschaving rond de Middellandse Zee (5)

Inhouden:

- Groot-Griekenland: Hellas buiten Griekenland
- Griekse beschaving in Turkije
- Etrurië en Rome: de beschaving van de 'geheimzinnige' Etrusken, de Etruskische invloed op Rome,
- Etruskische monumenten in Italië
- De Grieks-Byzantijnse beschaving

Voorbeelden van actualisatie (niet limitatief):

- Grieks-Romeinse bouwkunst in de moderne stedelijke architectuur
- Gebruik van Grieks-Romeinse theaters voor culturele doelen (toneel, opera,...)

Eén actualisatie, naar keuze, is verplicht.

4 De islamcultuur (5)

Inhouden:

- karakteristieken van het huidige dagelijks leven,
- waarden en normen in het maatschappelijke leven,
- kenmerken van de islamcultuur.

Voorbeelden van actualisatie (niet limitatief):

- culturele invloed van de islam op de Westerse beschaving
- moslimarchitectuur

...

Eén actualisatie, naar keuze, is verplicht.

THEMA II WERELDTOERISME (6)

Studie in de klas gekoppeld aan studietaken: vrije keuze van één thema per werelddeel

Criteria voor de uitwerking:

1. *aanleggen door leerlingen van een documentatieportefeuille met aardrijkskundige, historische, cultuurhistorische en toeristische informatie over de gekozen reisbestemming;*
2. *het gebruik van deze informatie in het kader van een typereis bijv. zakenreis, studiereis, combinatiereis, ... ;*

Europa

Bijv.:

- kenmerken van de hedendaagse Europese beschaving,
- studie van de geschiedenis en hedendaagse beschaving van een Europese regio (bijv.. Spanje: Baskenland)

Amerika

Bijv.:

- Noord-Amerika: autochtone beschavingen
- De hedendaagse Noord-Amerikaanse beschaving in Canada en in de USA
- Midden- en Zuid-Amerika: Azteken- en Incabeschaving
- De kenmerken van de hedendaagse Latijns-Amerikaanse beschaving

Afrika

Bijv.

- Kenia: studie van geschiedenis, actuele politiek situatie, kenmerken van de samenleving (steden/ platteland), toeristische bezienswaardigheden
- De hedendaagse beschaving in een Afrikaans land naar keuze
-

Azië

Bijv.

- China: Tibet en zijn cultuur
- De hedendaagse beschaving in een Aziatisch land naar keuze
-

Oceanië

Bijv.

- Australië : cultuur en geschiedenis van de aboriginals
- De hedendaagse Australische beschaving

THEMA III CULTUURSTEDEN (6)

Begeleid studiewerk: individueel studiewerk gekoppeld aan presentatie in de klas (geheel of gedeeltelijk).

Het studiewerk in de studierichting toerisme recreatie bevat twee luiken:

1. Luik 1: De historisch-toeristische context.

2. Luik 2: Recreatieve elementen (tijdens en/of na de didactische uitstap) met historische inhoud.

Naar keuze kunnen de studenten een belangrijke stad (cultuurstad en/ of belangrijke toeristische bestemming) bestuderen in functie van een concrete opdracht (bijv. organisatie van een aantal recreatieve activiteiten in het kader van een reisbegeleiding van een concrete groep reizigers.).
Bijzondere aandacht moet worden besteed aan de Vlaamse en Europese cultuursteden.

Dit studiewerk dat individueel of via groepswork wordt gerealiseerd) **buiten de klas**, moet nadien in de klas (ca. 8 lestijden) o.l.v. de leraar worden besproken (presentatie, analyse, correcties, pro/ contra, methodologische wenken).

Criteria:

1 aanleggen van een documentatieportefeuille met aardrijkskundige, historische, cultuurhistorische en toeristische informatie over de gekozen reisbestemming;

2 het gebruik van elementen van deze informatie om in het kader van een typereis bijv. zakenreis, studiereis, combinatiereis, recreatieve activiteiten te organiseren met een ontspannend, educatief of cultureel karakter.

3 de opdrachten worden geselecteerd en toegewezen in samenwerking met de leerlingen;

4 de opdrachten kunnen individueel of in teamverband worden uitgevoerd;

5 de opdrachten worden uitgewerkt op basis van een leidraad die door de leraar ter beschikking wordt gesteld (vormvereisten, media, duur, handout, ...);

6 de presentaties worden door leraar én leerlingen geëvalueerd;

7 de presentaties kunnen geïntegreerd worden in de lessen of een reeks aparte lessen vormen, gespreid over het leerjaar.

THEMA IV DIDACTISCHE UITSTAP (4)

Didactische uitstap: toeristische bestemming in eigen regio. Voorbereid en uitgevoerd door leerlingen.

De didactische uitstap in de studierichting toerisme recreatie bevat twee luiken:

1. Luik 1: De historisch-toeristische context.

2. Luik 2: Recreatieve elementen (tijdens en /of na de didactische uitstap) met historische inhoud.

Criteria:

1 de uitstap wordt geselecteerd in samenwerking met de leerlingen;

2 voorbereiding van de uitstap in de klas, met schriftelijke weerslag in de leerlingencursus;

3 de uitstap wordt in de mate van het mogelijke door leerlingen mee voorbereid en uitgevoerd;

4 nabespreking en integratie van het geleerde in klas, met schriftelijke weerslag in de leerlingencursus;

Ten minste twee leerplanitems moeten worden uitgewerkt met gebruik van ICT (in jaarplanning vermelden!)

LEERPLANDOELSTELLINGEN – LEERINHOUDEN

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
	De leerlingen,	
-	1 kennen de hoofdlijnen van de leerstof bestudeerd in thema I,	voorbeeld: thema 1.2 Egypte: beschavingsfundamenten: stroomcultuur, leven en dood, farao en de goden
-	2 kennen de basiselementen van de lesonderwerpen die in het kader van thema II en thema III in de klas werden bestudeerd,	voorbeeld: Madrid: portret van de stad (levenswijze van de Madrilenen, stedelijke architectuur, monumenten, musea,...)
-	3 kennen een historische en archeologisch basisvocabularium,	voorbeelden: thema 1 site, dendrologie, forum, pythia, sharia,...
-	4 kennen scharnierdata i.v.m. de bestudeerde leerstof,	voorbeeld: thema 1.3 : Eeuw van Pericles – 5 ^{de} eeuw v. C.
-	5 kunnen de bestudeerde leerstof op verhalende wijze reproduceren,	voorbeeld: thema 2 : ontstaansgeschiedenis van de islam
-	6 kunnen historische informatie opzoeken, ordenen, analyseren en evalueren,	voorbeeld; in het kader van het begeleid studiewerk van thema 3
-	7 kunnen historische stof presenteren: schriftelijk en /of mondeling en/ met ICT,	voorbeeld; in het kader van het begeleid studiewerk van thema 3
-	8 kunnen geschiedkundige stof gebruiken om doelgroepen op recreatieve wijze zinvol bezig te houden (recreatief concept met instructieve elementen),	voorbeeld: thema 2,3: organisatie van een historische quiz, na afgelegde toeristische bezoeken
-	9 tonen belangstelling voor de actuele reisbestemmingen en de historische stof die ermee is verbonden,	voorbeeld thema 1: actualisatie: Turkije - Sagalassos thema 2: el Andaluz – de islam
-	10 kunnen thematische projecten vakoverschrijdend uitwerken,	voorbeeld: opdrachten in het kader van thema 2,3
-	11 tonen een brede belangstelling voor het verleden (geschiedenis),	voorbeeld:

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
	De leerlingen,	
	cultuurgeschiedenis),	inzet t.g.v. culturele excursie
-	12 tonen belangstelling voor de het psychologisch profiel van de toerist.en zijn mogelijke 'behoeftes' en vragen omtrent cultuur en geschiedenis	voorbeeld: thema 2,3: kan blijken uit de wijze van uitwerken van de opdracht

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN TIMING

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN

Organisatorische uitgangspunten

HET BELANG VAN TEAMWORK

Vormend geschiedenisonderwijs kan slechts het resultaat zijn van doelgericht teamwork. De leraar geschiedenis is lid van meerdere teams in de school die, elk met een specifieke taak, gestalte geven aan de realisering van het schoolwerkplan:

1 het schoolteam: de leraar geschiedenis maakt deel uit van het schoolteam. Hij vertolkt er samen met zijn collega's het vakgebied geschiedenis.

2 de klassenraadteams: de leraar geschiedenis is lid van de klassenraden van de klassen waarin hij fungeert. Hij brengt er verslag uit over de studievorderingen, vaardigheden en attitudes van de leerlingen (begeleidingsklassenraden) en neemt er deel aan de besluitvorming tot sanctionering van de studies (eindbeslissingsklassenraden).

3 de vakgroep: de leraren geschiedenis maken deel uit van een vakgroep. In die vakgroep wordt, na studie van alle standpunten een gemeenschappelijke visie ontwikkeld i.v.m. de aanpak en het onderwijs van het vak geschiedenis. De leden van de vakgroep dienen zich te houden aan de afspraken die in de vakgroep werden gemaakt.

DE VAKGROEP GESCHIEDENIS

De vakgroep geschiedenis is van fundamenteel belang voor het realiseren van een vormend en doelgericht geschiedenisonderwijs. Ze vergadert geregeld over een concrete agenda en notuleert de gemaakte afspraken. Het instellingshoofd wordt in kennis gesteld van de afspraken.

Bij wijze van voorbeeld en dus niet limitatief kan de vakgroep zich beraden over:

a) verticale en horizontale vakcoördinatie:

- verticaal: beginsituatie L.O.-S.O, 1ste-2de graad, 2de-3de graad
- horizontaal: interdisciplinaire coördinatie o.a. inzake leerstofinhouden (aanvullingen, overlappings,...), projectonderwijs, didactische uitstappen, schoolwerkplanimplementatie

b) algemene methodologie voor het geschiedenisonderwijs

c) didactische coördinatie

d) evaluatieaanpak

e) schoolleerplan geschiedenis: specifieke accenten voor het geschiedenisonderwijs op school

f) didactische uitstappen voor het vak geschiedenis

g) het aanleggen op school van een historische documentatiebank

...

De vakgroep is het forum om vakoverschrijdend leren te plannen.

Vakoverschrijdend werken is in het kader van dit zevende leerjaar verplicht.

Het gespecialiseerde karakter van de opleiding maakt vakoverschrijdend werk noodzakelijk. Het lerarenteam moet zich bij het begin van het schooljaar bezinnen over een gezamenlijke aanpak. Op grond van leerplanstudie kan door het lerarenteam een visie worden ontwikkeld over geïntegreerde opleiding die zich toespitst op de basisdoelstellingen van de opleiding en die maximaal rekening houdt met de professionele context waarin de afgestudeerden achteraf zullen moeten werken.

GEBRUIK VAN LEERLINGENCURSUS/ HANDBOEK

Leerlingencursus

De geschiedenislessen resulteren in het aanleggen van een leerlingencursus die de studiestof bevat. De leerlingencursus kan de vorm aannemen van een schrift of een documap of een combinatie van beide.

De methode die gebruikt wordt om geschiedenis te onderwijzen dient erop gericht te zijn de beperkte lestijd optimaal te gebruiken om taxonomisch hoogwaardige doelen na te streven. Om dat te kunnen, **dient het schrijfwerk van leerlingen beperkt te worden.**

Het opbouwen van de leerlingencursus geschiedt steeds onder leiding en toezicht van de leraar geschiedenis:

- a) onder zijn leiding wordt per leseenheid de cursus aangelegd (notities, documentatie,...),
- b) geregeld (minimum eenmaal per trimester) wordt de leerlingencursus door de leraar grondig gecontroleerd op formele zorg, volledigheid en taalfouten. Het is wenselijk aan die controle een evaluatie te koppelen.

In de opbouw van de studiecursus dient een duidelijk structureel onderscheid gemaakt te worden tussen de leerstof en het documentatiemateriaal dat de leerstof onderbouwt of aanvult.

Leerboek

Er bestaat geen leerboek dat toegesneden is op de studiestof van dit specialisatiejaar. De leraar zal dus zelf een 'cursus' moeten ontwikkelen.

Leraren die zelf een cursus ontwikkelen, hetzij als afzonderlijk studiemateriaal, hetzij als onderdeel van de leerlingencursus, verplichten zichzelf, in het belang van hun leerlingen en hun instelling, tot de hoogste wetenschappelijke en formele standaarden.

Het kan weliswaar nuttig zijn bepaalde handboeken geschiedenis gebruikt in het secundair onderwijs als leermiddel te gebruiken. Die schoolboeken bevatten immers tal van themata, documenten, beeldbronnen die uitstekende diensten kunnen bewijzen voor de leerlingen van dit specialisatiejaar.

Het juist gebruik van een historisch leerboek verrijkt fundamenteel het onderwijs van het leervak geschiedenis:

- a) het leerboek, gebruikt als leermiddel (exposé, bronnenmateriaal), ondersteunt de lesopbouw van **de leraar**;
- b) het leerboek spoort **de leerlingen** aan om actief aan de les te participeren; het leerboek fungeert voor hen niet alleen als historische vraagbaak, maar kan door hen ook worden gebruikt als een betrouwbare leidraad bij het instuderen van de studiestof.
- c) het leerboek geschiedenis, onderdeel van het leerboekenpakket van de leerling, verhoogt het aanzien van de **geschiedenis als schoolvak**.

AAN TE BEVELEN TIJDSGEBRUIK

De tussen haakjes aangeduide lestijden na ieder thema en item zijn *minima*. Gelet op de stageverplichtingen van de leerlingen wordt de jaarstof gepland op 36 lestijden.

JAARTIMING-JAARPLANNING

De opdracht van de leraar geschiedenis bestaat erin het leerplan (in zijn diverse geledingen) uit te voeren. Dat vergt minimaal volgende stappen:

- a) *leerplanstudie*: een grondige analyse van het leerplan **los van elk leerboek en de oplossingen die het aanreikt**:
  - de studie van doelstellingen,
  - de studie van stofomschrijving.

b) *het opstellen van een jaarvorderingsplan*: het jaarplan is een hulpmiddel om de leerstof op een verantwoorde pedagogisch-didactische wijze te verdelen over het aantal beschikbare lestijden. Het vorderingsplan is een controlemiddel om na te gaan of de geplande leerstof effectief werd behandeld;

Die taak vertrekt van volgende planningsgegevens:

- * minimum 18 lesweken (rekening houdend met de stageverplichting) of 36 lestijden met twee lestijden per week;
- * dosering van het aantal lestijden per leerplanitem;
- * alle voorzienbare schoolevenementen die een invloed hebben op de jaarkalender van het vak geschiedenis: herhalingsstoetsen, examens, didactische uitstappen,...

Het jaarplan is een **persoonlijk** werkdocument, dat op gezette tijden dient bijgewerkt en aangepast te worden aan de reële jaartoestand voor het vak. Geactualiseerde kopieën worden ook op het schoolsecretariaat bewaard.

De jaarplanning voor het vak geschiedenis kan ook in een bijzondere rubriek de effectief behandelde leerstof vermelden. De jaarplanning wordt als volgt opgemaakt:

JAAR(VORDERINGS)PLAN

School:

Schooljaar:

Onderwijsvorm-Graad-Klas:

Studierichting:

Vak:

Leerplan (code):

Vakcomponent:

Titularis: Lestijden/week:

PERIODE (1)	VERWIJZING (2)	LEERINHOUDEN VOLGENS LEERPLAN EN ONDERWERPEN (3)	VORDERING (data aangeven) (4)	OPMERKINGEN - AANPASSINGEN (5)

JAAR(VORDERINGS)PLAN – MODEL EN TOELICHTING

1ste kolom - PERIODE

De periode van het schooljaar waarin de leerstofonderdelen zullen behandeld worden. De aanduidingen van data en perioden inzake rapporten, proeven, verloven en vakantieperioden kunnen het overzicht helpen bepalen. Door gebruik te maken van verschillende kleuren kan het totaaloverzicht nog worden verduidelijkt.

2de kolom - VERWIJZING

Verwijzing naar de punten in het leerplan.

3de kolom - LEERINHOUDEN VOLGENS LEERPLAN EN ONDERWERPEN

In het jaarplan worden geen leerplandoelstellingen opgenomen.

4de kolom - VORDERING

De reëel behandelde leerstof (vordering) wordt aangeduid ter hoogte van hetzelfde punt in de vorige drie kolommen door een X-teken en men vermeldt de datum waarop het bedoelde leerplanonderdeel werd afgewerkt.

5de kolom - OPMERKINGEN - AANPASSINGEN

Aanpassingen die men in de toekomst aan de periode en/of planning wil aanbrengen, kunnen hier op gelijk welk ogenblik worden opgetekend. Opmerkingen in verband met vervangingen, afwezigheden, vakoverschrijdende verwijzingen, klasgemiddelden enz... kunnen belangrijke inlichtingen bevatten.

Het gebruik van onderhavig jaarvorderingsplan is niet verplicht. Het is de voorstelling van een modeldocument dat een duidelijk beeld wil geven van de te behandelen en behandelde leerstof op jaarbasis. De school is uiteraard vrij om een eigen model van jaarvorderingsplan te gebruiken.

Pedagogisch-didactische wenken

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
1	<p>De motivering van de leerlingen</p> <p>Het motiveren van leerlingen voor de stof die zal worden onderwezen en, eventueel voor de gebruikte werkvormen, is een essentiële voorwaarde voor het welslagen van het onderwijs. Het is immers die motivering, die het moet mogelijk maken dat leerlingen zich bij de leerstof betrokken voelen. Het betrekken van de leerlingen bij de <i>onderwijsprocedures</i> (inspraak bij de keuze van studietheema's en de wijze van uitwerking, peer evaluation, ...) draagt zeker bij tot het aanzwengelen van studiemotivatie.</p>	-
2	<p>Leerstofkeuze</p> <p>Dit leerplan geschiedenis is een halfopen leerplan. Per lesitem (en finaal per leseenheid), dient de leraar een stofkeuze te maken. Die keuze is van groot pedagogisch-didactisch belang en bepaalt in belangrijke mate de studieresultaten. De keuze moet rekening houden met:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 de algemene en specifieke leerdoelen van dit specialisatiejaar; 2 het leerniveau en het studiepeil van de leerlingen; 3 het aanbieden van afgeronde stofgehelen; 4 het vermijden van encyclopedisme. <p>De leerstofinhouden werden beperkt gehouden. Dat schept ruimte om de historische vaardigheden te onderwijzen. Het spreekt vanzelf dat de leraar geschiedenis zijn onderwijs en methode afstemt op de concrete leerlingengroep en steeds benaderingswijzen uitwerkt, die tegemoet komen aan de gekozen specialisatie, belangstelling en peil.</p>	-
3	<p>Toelichting bij de leerstof</p> <p>Het lerarenteam van dit specialisatieleerjaar dient te beschikken over een geïntegreerd implementatieplan. De leraar geschiedenis integreert hierin zijn inhouden en doelstellingen. Op die wijze spoort het vak geschiedenis met het alle andere leergebieden en kan maximaal aandacht worden besteed aan een coherente, multidisciplinaire en vakoverschrijdende samenwerking.</p> <p>Thema1: de actualiteit kan geïntegreerd worden in de leerstof of het voorwerp zijn van een aparte les die aansluit bij de leerstofinhoud die geactualiseerd wordt.</p>	-
4	<p>Lestijdenkrediet</p> <p>De leerstof moet minimaal worden onderwezen op 36 lestijden. De leraar beschikt over</p>	-

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
	<p>een lestijdenkrediet van ca. 4 lestijden (berekend op basis van 20 effectieve lesweken). Daarover mag vrij worden beschikt voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> -meer lestijden voor bepaalde lesitems van de leerstof -herhalingslestijden, -een extra didactische uitstap, -nieuwe leerstof. <p>De besteding van die extralestijden moet duidelijk blijken uit de jaarplanning.</p>	
5	<p>Leermiddelen</p> <p>Geschiedisonderwijs steunt op het gebruik van leermiddelen. Volgende leermiddelen worden in de lessen geschiedenis van het secundair onderwijs gebruikt:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 tekstbronnen, 2 beeldbronnen (foto, dia, transparant, Cd-rom), 3 gekwantificeerde bronnen: statistiek, grafiek, ..., 4 audiovisuele bronnen (videofilm, DVD, Cd-rom), 5 geluidsbronnen (radio, taperecorder, CD,...), 6 facultatief: artefacten en historische voorwerpen. <p>De leraar geschiedenis draagt er zorg voor in de lessen zoveel mogelijk van de bovenvermelde bronnen te gebruiken. Dat gebruik dient evenwel evenwichtig gedoseerd te zijn en aangepast aan de historische stof die men bestudeert.</p>	-
6	<p>ICT</p> <p>In de lessen geschiedenis moet ICT worden gebruikt. Het gebruik ervan en de nagestreefde doelen moeten blijken uit de lesdocumenten (jaarplanning / lesvoorbereiding). Het gebruik van ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> -moet het geschiedenisonderwijs ondersteunen, -moet een duidelijke meerwaarde betekenen in vergelijking met het gebruik van andere informatiebronnen, --moet didactisch functioneel zijn (alleen waar nodig en nuttig). 	-
7	<p>Leerplandoelstellingen</p> <p>Leerplandoelstellingen dienen vertaald tot lesdoelstellingen die gekoppeld zijn aan concrete leerinhouden. De leerplandoelstellingen van dit specialisatieleerjaar hebben een specifiek karakter. Ze zijn toegemeten op specifieke kennis, vaardigheden en</p>	-

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
	<p>attitudes die relevant zijn voor het beroep en de gekozen specialisatie.</p> <p>Vanzelfsprekend zullen ook andere meer algemene historische doelstellingen van belang blijven, zeker wanneer vastgesteld wordt dat de concrete leerlingengroep of bepaalde leerlingen ervan, inzake deze algemene doelstellingen onvoldoende werden gevormd.</p> <p>Bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een appreciatie kunnen geven van het belang voor de huidige westerse cultuur van de Grieks-Romeinse beschaving; - historische feitenreeksen kennen i.v.m. de islam. <p>De gekozen lesdoelstellingen worden in de lesdocumenten vermeld. De taxonomische waarde van de nagestreefde doelstellingen zijn een maatstaf voor de niveauwaarde van het vakonderwijs.</p>	
8	<p>Het welbevinden van de leerlingen</p> <p>Vakleraren zijn ook opvoeders. Dat impliceert dat zij oog moeten hebben voor het psychisch en fysiek welzijn van leerlingen op school.</p> <p><i>Historische vaktaal en Nederlands als instructietaal</i></p> <p>De leraar geschiedenis doet er goed aan zich steeds rekenschap te geven van het feit dat leerlingen het Nederlands niet perfect beheersen. Algemeen vocabularium, vakvocabularium, instructievocabularium, zinsbouw en taalabstractieniveau kunnen soms leermoeilijkheden veroorzaken.</p> <p>Het is derhalve belangrijk dat leraren geschiedenis (die in belangrijke mate een beroep doen op mondelinge en schriftelijke taalbeheersing) zich vergewissen van het taalbeheersingsniveau van klassen en van individuele leerlingen.</p> <p><u>De leraar geschiedenis bewaakt het Nederlands (vakvocabularium én instructietaal) dat hij in de lessen gebruikt.</u></p> <p><i>Leerlingen en gezondheidsproblemen</i></p> <p>Gezondheidsproblemen (dyslexie, spraakproblemen, oogafwijkingen,..) kunnen een negatief effect hebben op de studieprestaties van leerlingen.</p> <p><u>Vakleraren zullen zich derhalve op klassenraden laten voorlichten over specifieke gezondheidsproblemen van leerlingen.</u></p> <p><i>Leerlingen en veiligheid op school</i></p> <p>Inzake de veiligheid van de leerlingen is een bijzondere wetgeving van kracht. Meer bepaald bevat deze wetgeving technische voorschriften die in acht moeten worden genomen m.b.t. de uitrusting en inrichting van lokalen, veiligheidsvoorschriften i.v.m. aankoop en gebruik van toestellen, leermiddelen en allerhande onderwijsmateriaal (o.a. duidelijke Nederlandstalige handleidingen, technische voorschriften...).</p>	

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
	<u>Wanneer vakleraren in dit verband gebreken vaststellen, dienen ze die onverwijld aan de directie mede te delen.</u>	
9	<p>Onderwijsstijl</p> <p>De onderwijsstijl van een lesgever hangt nauw samen met zijn persoonlijkheid. Belangrijk is dat het optreden van de leraar een spontane en natuurlijke vorm van ontzag en gezag doet groeien. Dat is een proces van enige duur dat zeker kan worden op gang gebracht en bevorderd door:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 open te staan voor de noden en de (studie)problemen van leerlingen, 2 de bereidheid leerlingen te consulteren voor aspecten van de onderwijs - en lesorganisatie voor het vak geschiedenis, 3 een rechtlijnige en correcte omgang met alle leerlingen, 4 blijk te geven van een deskundige inzet ten behoeve van de leerlingen, het leervak en de school, 5 op een bezielende wijze geschiedenis te onderwijzen. 	-
10	<p>Positieve uitstraling van de leraar geschiedenis</p> <p>De leraar geschiedenis heeft een belangrijke pedagogische opdracht in het secundair onderwijs: samen met de vakteamleden van zijn school, vorm en inhoud geven aan het geschiedenisonderwijs. De deskundigheid en de inzet waarmee het vakteam dit doet, is van ongemeen groot belang voor de geschiedenis als schoolvak en als wetenschap. Een wetenschappelijk verantwoord, boeiend en bezielend geschiedenisonderwijs voedt de jongeren op tot een positieve attitude t.a.v. de geschiedenis en versterkt op termijn het maatschappelijk aanzien van het schoolvak geschiedenis.</p>	-

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

Het succesvol onderwijzen van een leervak steunt op twee fundamenten: deskundige en gemotiveerde leraren enerzijds en het ter beschikking hebben van een minimum aan leermiddelen anderzijds.

MINIMALE UITRUSTING

Voor het onderwijs van het leervak geschiedenis wordt dit minimum als volgt vastgesteld.

Leslokaal

Het vak geschiedenis wordt onderwezen in een *vast lokaal*, d.i. een lokaal dat blijvend voor het onderwijs van geschiedenis wordt gebruikt. In geval van gebrek aan voldoende lokalen kan het vaklokaal geschiedenis worden gedeeld met een ander vak (bijv. een taalvak).

a) het leslokaal geschiedenis dient een historisch karakter te hebben en kan daartoe aangekleed worden met historische elementen. De creativiteit van de vakgroep geschiedenis staat borg voor een passende oplossing.

b) het leslokaal geschiedenis:

- biedt mogelijkheid tot projectie (verduisterbaar, projectiescherm);
- een overheadprojector
- een diatoestel
- een video(weergave)toestel
- beschikt over degelijk, d.i. een goed beschrijfbaar en afleesbaar schoolbord (bij voorkeur een vleugelbord in de hoogte verstelbaar);
- beschikt over voldoende opbergmeubelen voor leermateriaal en boeken;
- beschikt over minimum een wandkaartenhouder;
- beschikt over een prikboard.

Leermiddelen

Om de leerplannen geschiedenis naar behoren uit te voeren beschikt de leraren geschiedenis minimaal over volgende leermiddelen:

- a) een tijdsbalk;
- b) een stel historische atlassen naar rato van één per leerling;
- c) transparanten (kaarten, beelden,...) aansluitend bij de jaarleerstof
- d) minimum twee wandkaarten per historische periode, aansluitend bij de jaarleerstof.

De leraar geschiedenis dient in de school te beschikken over een goed uitgerust PC -lokaal (minimaal 12-15 computers, Cd-rom toepassing, internetaansluiting, PC -projector)

AANVULLENDE UITRUSTING

Het verdient aanbeveling het leslokaal geschiedenis bijkomend uit te rusten met audiovisuele media met bijhorende leermiddelen (ICT apparatuur).

Een bijkomende 'tweede atlas' (rijker gestoffeerd, hoger niveau,...) betekent een didactische meerwaarde.

Een goed voorziene historische klassenbibliotheek verrijkt het geschiedenisonderwijs en is een stevige steun om de basisdoelstellingen van het geschiedenisonderwijs in de secundaire school te helpen realiseren.

EVALUATIE

Doel

De evaluatie vormt het sluitstuk van het onderwijsproces. De evaluatie verschaft informatie over:

- a) de leervorderingen van de leerlingen;
- b) de efficiëntie en het resultaat van het onderwijsleerproces zoals het werd georganiseerd door de leraar geschiedenis.

Organisatie van de evaluatie

De leraar dient derhalve grote zorg te besteden aan de evaluatie van het vak geschiedenis; die zorg omvat de volgende elementen.

Ontwikkeling van een visie op de leervakevaluatie

- a) evaluatieaanpak: de vakevaluatie beoogt het beoordelen van de leervorderingen van alle leerlingen; dat vergt een aanpak die steeds in functie van het concrete leerlingenpubliek en de concrete leraarsopdracht dient te worden ingeschat. De aanpak kan derhalve verschillen voor een voltijdse leraar die bijv. meer dan tweehonderd leerlingen dient te volgen en een deeltijdse leraar die slechts aan enkele tientallen leerlingen onderwijs verstrekt;
- b) de bezinning over een evaluatieaanpak impliceert het nemen van een beslissing over:
  - het evaluatie-instrumentarium: de evaluatiemiddelen die voor het meten van de leervorderingen worden ingezet: mondelinge toetsen, herhalingstoetsen, formele evaluaties, permanente observatie van leerlingen, vakopdrachten (huistaken, klastaken, ...);
  - de organisatie van de evaluatie: frequentie, planning herhalingsbeurten, evaluatieafspraken met de leerlingen.

De evaluatie van het leervak geschiedenis

Dagelijks werk

Volgende algemene principes worden toegepast in de lessen geschiedenis:

- het dagelijks werk wordt zowel cijfermatig als verbaal geëvalueerd;
- leerlingen worden zowel mondeling als schriftelijk geëvalueerd;
- de opdrachten en taken zijn een belangrijk evaluatiegegeven;
- het rapportcijfer voor dagelijks werk is gebaseerd op minimum drie cijfermatige evaluatiegegevens;
- studie-ijver, klassikale inzet en taakgerichtheid kunnen, binnen bepaalde grenzen, de rapportevaluatie positief of negatief beïnvloeden.

Examens

* Een examen duurt in de regel **maximaal twee lestijden**. Langere examenduur kan op grond van een pedagogische en /of docimologische motivering worden voorgesteld aan het instellingshoofd. Hij beslist, desgewenst na het inwinnen van advies bij de Pedagogische Begeleidingsdienst.

* De examenvragen hebben betrekking op de leerplandoelen en kaders in het taxonomisch model van het leerplan. Bij de vragen horen modeloplossingen met puntenverdeling en opgave van de geëvalueerde leerplandoelen. De documenten worden onder gesloten omslag aan de directie worden.

* Een mondelinge proef voor het vak geschiedenis kan worden georganiseerd. Die dient evenwel:

- vastgelegd te worden in het studiereglement van de school;
- georganiseerd te worden met inachtneming van alle garanties van objectiviteit (limitatieve lijst van gelijkwaardige vragen, modelantwoorden met het maximum van te behalen cijfers per antwoordelement en bondige examennotulen);
- een tweede examinerator ('bijzitter') is wenselijk en bij voorkeur een leraar geschiedenis of iemand die geschikt over een voldoende geacht diploma om het vak geschiedenis te onderwijzen.

Het gebruik van de resultaten van de evaluatie in het onderwijsproces

Het evalueren van leerlingen krijgt zijn volle waarde wanneer de resultaten ervan in het onderwijsproces van de leraar worden verdisconteerd. Dat kan o.m. gebeuren als volgt:

T.a.v. leerlingen

- * het bijwerken van leertekorten voor leerlingen die ervoor in aanmerking komen (leerlingen die een minimum aan studie-inzet en aanleg laten blijken);
- * het verbeteren en begeleiden van de studiemethode;
- * het begeleiden van leerlingen in de begeleidingsklassenraden.

T.a.v. de ouders

- * informeren van de ouders over de studievorderingen (via agenda, dienstbrief,...);
- * basisinformatie voor het voorbereiden van oudercontacten.

T.a.v. de leraar

De leraar kan door de studie van de evaluatieresultaten zijn onderwijsproces analyseren en de verdiensten en tekortkomingen ervan detecteren. Die studie kan o.m. geschieden door:

- * het maken van klasgemiddelden;
- * het maken van vraaggemiddelden;
- * het toetsen van de waarde van evaluatie-instrumenten.

De bevindingen kunnen nuttig zijn om het onderwijsproces en de evaluatie die erbij aansluit aan te passen.

BIBLIOGRAFIE

Algemene bibliografie

- Encyclopedie van de wereldgeschiedenis, 6 dln. Sesam, 1992.
Algemene Geschiedenis der Nederlanden, 15 dln. Fibula Van Dishoeck, 1981-1982.
- Handboek van de Tweede Wereldoorlog, 3 dln. Spectrum, Antwerpen 1980.
- Jaarboeken:
Keesing Historisch Archief
Spectrum Jaarboek
Winkler Prins Jaarboek
- Kroniek van België, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1987.
- Kroniek van de 20 ste eeuw, Amsterdam - Brussel, Standaarduitgeverij, 1985.
- Rechten van de mens in mondiaal en Europees perspectief, Nijmegen, 1986.
- Rechten van de mens in verdragen, verklaringen, resoluties, Maarssen, 1989, 3de ed.
- Reeks Time Life Wereldgeschiedenis, Amsterdam, 1990.
- Standaard Wereldgeschiedenis van de 20ste eeuw: 1900-1965, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1980.
- Ph. ARIES en G. DUBY, (red.) Geschiedenis van het persoonlijk leven.
5 dln. Amsterdam, Agon, 1988 - 1990.
- A. BAART, J. LOUAGE, (red.) Culturele geschiedenis van Vlaanderen,
(10 dln.) Deurne, Baart, 1983.
- W. BLOCKMANS, (red.) 5000 jaar Europa: landschap, steden, handel, politiek. Utrecht, Kosmos, 1994.
- J. GULDENTOPS, Internet en Geschiedenis, Leuven, Acco, 1996.
- P. JANSEN, H. DE SCHEPPER e.a., De gouden Delta, 20ste eeuw, Beschaving tussen Seine en Rijn, Antwerpen, Mercator fonds, 1996.
- België in de Tweede Wereldoorlog, 9 dln. Kapellen, Nederlandse
Boekhandel, 1990.
- Reeks Onze jaren: 1945-1970. Amsterdam, Spectrum, 1972 - 1975.

- Op internet 700 diareeksen en video's, - WWW. NGONET. BE. - van COCOS, documentatiecentra Derde Wereld, NGO's.

Audiovisueel materiaal

De beschikbaarheid van de video's die hieronder worden vermeld kan moeilijkheden opleveren. Ze kunnen wellicht wel worden ontleend in grotere openbare bibliotheken.

Documentaires op video

Algemeen

Het leven van de kleine man, 13 dln.	BRT.
Boulevard-reeks.	BRT.
Keerpunten.	Teleac.

Prehistorie/Oudheid

Verleden/ Prehistorie/ Kelten.	BRT.
Romeinen in Numidia/ Marokko/ Limes.	BRT.

Middeleeuwen

De fascinerende Middeleeuwen.	Teleac.
In het spoor van de kruisvaarders.	Teleac.

Moderne tijden

500 jaar Latijns-Amerika. BRT.

Mexico BRT.

Hedendaagse tijd

People's Century. BBC.

150 jaar leven der Belgen. 12 dln. BRT.

De Nieuwe Orde. NOT.

(nu TELEAC)

Nationaal-socialisme in Duitsland. 1918-1945. NOT

(nu TELEAC)

De geschiedenis van Duitsland. (1871-1990). NOT.

(nu TELEAC)

De staatshervorming in beeld. Federale Voorlichtingsdienst.

De geschiedenis van de Europese integratie. 2 dln. BRT.

SHOAH. 3dln.

Soldaten van steen. Passendale. BRT.

Unser Vaterland muss grosser sein. BRT.

De Supermachten: de VSA. 9 dln. BRT.

Rusland en de Sovjet-Unie. 11 dln. BRT.

Hitler. 6dln. BRT.

Wereldoorlog II. 5 dln. BRT.

Monarchie en macht. 5 dln. BRT.

De Franse Revolutie. 3 dln. BRT.

De Oostenrijkse Nederlanden. BRT.

Armoede in België. 4 dln. BRT.

In naam van de Führer.	BRT.
België en Kongo. 9 dln.	BRT.
Onze politieke instellingen: de knikkers en het spel.	BRT.
Het einde van het Brits Imperium. (Rhodesië, India)	BBC.
De slag bij de Somme.	BBC.
The past at work.	BBC.

cd-roms

Algemeen

500 Nations (Indianenproblematiek).	Windows.
Clothes we wore.	Windows.
Eyewitness History of the world.	DK.
History of Medecine.	Windows.
Paris, history & splendour.	Hybride.
CD - ROM Total History.	BUR.
De grote musea van Europa. Vol. 1 en 2.	Windows.
Encyclopédie de la musique.	Windows.
Le Grand Louvre.	Windows. Louvre, the palace and its paintings. Hybride.
Microsoft Art Gallery. d'Orsay.	Windows/ mac. Musée Windows.
Our secret century. Vol. 1,2,3,4.	Hybride.
The Vatican paintings gallery.	Windows/ mac.
Trésors de la Russie.	Windows.
Uffizi.	Windows.

Uffizi museum.	Windows.	History
Through Art. 800 b.C. - A.D. 1550.		ZCI.

History Through Art. A.D. 1545 - 1900.	ZCI.	Great Artists - in association with the National Gallery. ATT.
--	------	---

Prehistorie en Oudheid

Homo Sapiens.	Windows.
Musée de l'Homme.	Hybride.
Introduction to archaeology.	Hybride.
Ancient Civilisations of the Mediterranean.	Windows/Mac.
Exploring Ancient Cities.	Hybride.
Exploring Ancient Architecture.	Windows.

Middeleeuwen

MindQuest: Medieval France.	BLUm.
Jeanne d'Arc et la vie quotidienne au Moyen-Age	Desclée-de Brouwer

Moderne Tijden

Explorers of the New World.	Windows.
Medici: Great moments of history.	Windows.
Renaissance of Florence.	Windows.
Eeuw van Van Eyck.	Hybride.
Eeuw van Brueghel.	Hybride.
Eeuw van Rembrandt.	Hybride.

Eeuw van Rubens.	Hybride.
Eeuw van Vermeer.	Hybride.
Leonardo da Vinci: the paintings.	Windows.
Leonardo the Inventor.	INTp.
Michelangelo.	Windows.
Michelangelo sculptures et peintures.	Hybrides.
The Sixtine chapel.	Windows.

Hedendaagse Tijd

Napoleon.	Windows.
Napoleontisch Europa en het keizerrijk.	Mac.
World History. The Napoleonic Era.	Hybride.
World History. The scientific revolution.	Hybride.
Civil War.	Windows.
World War 1.	Windows.
World War 2.	Windows.
World War 2: Global Conflict.	Windows.
World War 2: Sources & Analysis.	Windows.
World War II Archives.	Windows.
World War II Encyclopedia.	SOEk.
Atomic Age.	Hybride.
The War in the Pacific.	Windows.
D- Day: 100 days of destiny & Normandy.	Hybride.
The Holocaust.	QUA.
Events that changed the world.	Hybride.
Gandhi, apostle of peace and nonviolence.	Windows.
World History. The Russian Revolution.	Hybride.
The New Russia and her neighbours.	RTA.

Greatest Moments of the 20th Century.	Windows.
Histoire au jour le jour.	Dos.
Inside the White House.	Windows.
Time Almanac of the 20th Century.	Windows/Mac.
Makers of the 20th Century.	Windows.
Vietnam.	Windows.
Salt of the earth (arbeidsverhoudingen, discriminatie).	Hybride.
Paul Cézanne.	Hybride.
Paul Cézanne, Portrait of my world.	Windows.
Rodin.	Windows.
Van Gogh: Starry Night.	Hybride.
Van Gogh: Life and Works.	Windows.
An interactive adventure in Art. Matisse, Aragon, Prokofiev.	TUR.
Exploring Modern Art.	ATT.
Une promenade dans l'Art du XXème siècle.	HACH.
Mondrian.	ILP.
The Impressionist Revolution. - Monet, Verlaine, Debussy.	TUR.

Internet

700 diareeksen en video's: WWW.NGONET.BE. van COCOS, documentatiecentrum Derde Wereld NGO'S.

Lijst van de bruikbare cd-i

Algemeen

Standaard Interactieve Encyclopedie.	Philips.
Compton's Interactive Encyclopedia.	Philips.
Kings and Queens of England.	CMM.
De kunstschaten van Rusland, St. Petersburg en de collectie van de Hermitage.	Philips.

Prehistorie en Oudheid

Pompeï.	Philips.
---------	----------

Middeleeuwen

L'Architecture cistercienne.	Philips.
------------------------------	----------

Moderne Tijden

Rembrandt.	Philips.
The Renaissance Gallery.	Philips.
De Renaissance van Florence.	Philips.
De Hollandse meesters.	Philips.

Hedendaagse Tijd

Oogst van de zon. Leven en kunst van Vincent Van Gogh.	Philips.
Prelude. Voorlopers van de moderne kunst en muziek.	Philips.
De Franse impressionisten.	Philips.
The world of impressionism.	Philips.
Paris de la belle époque.	Philips.
Dit was 1994. Wereldnieuws overzicht.	Philips.
Dit was 1995. Wereldnieuws overzicht.	Roularta.
Daens.	Philips.
The War Years: Europe in Flames. 1938-1940.	Philips.
The War Years: The Years of Victory. 1941-1945.	Philips.
D-Day: the official story.	Philips.
Robert E. Lee.	Philips.
The battle for Arnhem.	Philips

Lijst van bruikbare films

Prehistorie en Oudheid

Quest for fire.

Middeleeuwen

Bravehart.

Moderne Tijden

Cromwell.

1492. Conquest of paradise.

A man for all seasons.

La prise de pouvoir de Louis XIV.

Hedendaagse Tijd

Ragtime.

Una giornata particolare.

Hope and glory.

All quiet on the western front.

Ghandi.

Novecento.

Nicolas and Alexandra.

The killing fields.

The longest day.

Daens.

The last emperor.

Revolution

Lawrence of Arabia.

Schindler's List.

Bibliografie per periode

Prehistorie

- G. BIBBY, Opgegraven verleden, de archeologische ontdekkingen in prehistorisch Europa, Amsterdam, 1979.
- J.H.F. BLOEMERS, T. VAN DORP, Pre-en protohistorie van de Lage landen, Hilversum, 1991.
- J. BRONOWSKI, De mens in wording, Amerongen, 1978.
- CAPENBERGHS, Gisteren Voorbij, Leuven, 1991.
- S.J. DE LAET, Prehistorische culturen in het zuiden der Lage Landen. 2de uitg., Wetteren, 1979.
- L.P. LOUWE KOOYMANS, Voltooid Verleden tijd? Een hedendaagse kijk op de prehistorie. Amsterdam, 1980.
- R.E. LEAKEY, Op het spoor van de mens, Utrecht/Antwerpen, 1981.

Oudheid

Nabije en Midden-Oosten

- P. AMIET e.a, Ontstaan en ontwikkeling van het schrift, Brussel (Generale Bankmaatschappij), 1985.
- B. BEGELSBACHER, Kunst en beschaving, Egypte, Brussel, 1987.
- B. LEWIS, Het Midden-Oosten, 2000 jaar culturele en politieke geschiedenis, Amsterdam, 2001.
- P. CLAYTON, Kroniek van de farao's, Een compleet overzicht van de heersers en dynastieën van het Oude Egypte, Becht, 1995.
- A. EGGEBRECHT, Het Oude Egypte, 3000 jaar geschiedenis en cultuur van het rijk der farao's, Houtem, 1986.
- Time -Life (ed) De vroegste beschavingen, dl. 1, Doorbraak in Sumerië. Heerschappij der farao's, Het Kretenzische Rijk, Ontwikkeling in Azië, Amsterdam, 1987.
- R. J. UNSTEAD, Egypte en Mesopotamië, Amsterdam, 1979.
- P. MONTET, Zo leefden de Egyptenaren in de Oudheid, Baarn, 1978.
- J. VERGOTE, De godsdienst van het Oude Egypte, Leuven, 1987.
- L. LAROCHE, Mesopotamië, Alphen a/d Rijn, 1981.

Griekse Wereld - Rome - Christendom - Byzantium

- G. BARTELINK, M.A. BEEK, A. VAN DEN BORN, Woordenboek der Oudheid. Roermond, 1965-1985.
- G. BARTELINK, Het vroege christendom en de antieke cultuur, Muiderberg, 1986.
- H. BENGTON, Geschiedenis van de Oude Wereld, Nijmegen, Het Spectrum, 1994.
- P. BRIANT, De wereld van Alexander de Grote, Antwerpen, Standaard uitgeverij, 1991.
- G. BURENHULT, Mens en samenleving in de Oude Wereld, Utrecht, Kosmos, 1995.
- H. CHADWICK en G. EVANS, Atlas van het Christendom. Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1988.
- J. CARCOPINO, Het dagelijks leven in het oude Rome, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1987.
- L. DE BLOIS, R.J. VAN DER SPEK, Een kennismaking met de Oude Wereld, Muidenberg, 1983.
- L. DE BLOIS e.a., De Romeinse wereld, Leven en werken in het Romeinse rijk in het begin van onze jaartelling, Zutphen, 1983.
- P. DE MEYERE, Romeins recht, Een praktische inleiding voor classici en historici, VLG, 1992.
- E. EYBEN, De onstuimigen, Geschiedenis van de Romeinse jeugd. Antwerpen, Pelckmans, 1987.
- M.I. FINLEY, De Oude Grieken, Leuven, 1996.
- S. LAUFER, De klassieke geschiedenis in jaartallen, Nijmegen, Aula, 1969.
- G. KOOLSCHIJN, Plato, De strijd tegen het democratische beest, Amsterdam, Ooievaar, 2de dr. 1996.
- P. LEVI, Atlas van het Oude Griekenland, Brussel, 1982.
- F.G. MAEREBOUT, De Oudheid, Grieken en Romeinen in de context van de wereldgeschiedenis, Baarn, Ambo, 1995.
- G. MERTENS, De nieuwe Romeinen, Antwerpen, Spectrum, 1987. *Vergelijking Rome met VSA.*
- H. PLEKET, H.W. SINGOR, H. VERSNEL, Korte maatschappijgeschiedenis van de antieke wereld, Groningen, 1983.
- A. PROVOOST, De Atheense politieke idealen in beeld, Leuven-Amersfoort, 1986.
- P.J. REIMER, Prisma woordenboek der Klassieke Oudheid, Wijnegem, 1984.
- R. RENSON, Geschiedenis van de sport in de Oudheid, Leuven, 1981.
- H. D. STOVER, De Romeinen, De geschiedenis van een machtig wereldrijk. Baarn, Tirion, 1992.
- M. VERCRUYSSSE, H. VERBRUGGEN, B. VERMEERSCH, De eeuw van Pericles. Brussel, 1986.
- M. VONCKERS, H. HERMANN, De Romeinse en Perzische wereldrijken. Brussel 1987.
- S. VRONIS, Byzantium en Europa, Amsterdam, 1989.

Middeleeuwen

- W. BLOCKMANS, Een middeleeuwse vendetta, Antwerpen, Het Spectrum, 1987. (Beeld van middeleeuwse stad rond 1300)
- W. BLOCKMANS, (red.) Europa door de eeuwen heen: wetenschap, transport, oorlogen, sporten, spel, gezondheid en kunst, Utrecht, Kosmos, 1994.
- W. BLOCKMANS, P. HOPPENBROUWERS, Eeuwen des onderscheids, Amsterdam, 2002
- J. BUISMAN, Bar en boos, Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen, Baarn, Ambo, 1984.
- J. BUMKE, Hoofse cultuur, 2 dln., Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1987.
- G.J.M. BARTELINK, De geboorte van Europa, Van het laat-Romeins imperium naar de vroege Middeleeuwen, Muiderberg, Dick Coutinho, 1989.
- R. BAUER, De twaalfde eeuw, Een breuklijn in onze beschaving, Antwerpen, DNB, 1984.
- H. BREDERO, Christenheid en christendom in de Middeleeuwen. Over de verhouding van godsdienst, kerk, en samenleving, Kapellen, DNB, 1986.
- J. BOSWELL, Overgeleverd aan vreemden, Het verlaten van kinderen in de Oudheid en Middeleeuwen, Leuven, 1990.
- J. BRONSTED, Zo leefden de Vikingen ten tijde van de invasies tussen 800 en 1100, Baarn, Hollandia, 1986.
- L. DE MECHELEER, De armoede in onze gewesten van de Middeleeuwen, tot nu, Brussel, (ARA Brussel, Educatieve dienst, Dossiers, Tweede Reeks 6) 1991.
- R. DE BOER, J. VAN HERWAARDEN en J. SCHEURKOGEL, Middeleeuwen. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1989. (mooiste synthese late Middeleeuwen)
- A. D'HAENENS, De wereld van de Hanze, Antwerpen, Mercatorfonds, 1984.
- G. DUBY, De drie orden, Het zelfbeeld van de feodale maatschappij, 1025- 1225, Amsterdam - Brussel, Elsevier, 1985.
- G. DUBY, De Kathedraalbouwers, Portret van de middeleeuwse maatschappij, 900-1420, Amsterdam - Brussel, Elsevier, 2de druk, 1989.
- U. ECO, Kunst en schoonheid in de Middeleeuwen, Baarn, Kluwer, 1989.
- L. GENICOT, Cultuurgeschiedenis der Middeleeuwen, Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1983.
- M. HUIG, De vijftiende eeuw, Utrecht, Spectrum, 1995.
- E. JAMES, De Franken, Baarn, Ambo, 1988.

- J. JANSEN, Geschiedenis van de Middeleeuwen, 7de uitg., Utrecht- Antwerpen, Spectrum, Aula 620, 1988.
- E. JUNG, De Germanen, bloei en neergang van de bedwingers van het Romeinse rijk, Baarn, Tirion, 1993.
- F. KLOEK, De pauselijke banvloek, Amsterdam, Aramith, 1987.
- J.P. LECAT, De Bourgondische Uitdaging, Brussel, Elsevier, 1985.
- J. LE GOFF, De cultuur van middeleeuws Europa, 2de druk, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1987.
- J. LE GOFF, De weekeraar en de hel, Economie en religie in de Middeleeuwen, Kapellen, Pelckmans, 1989.
- E. LE ROY LADURIE, Montaillou, Amsterdam, Bakker, 1984.
- LINDEMANS, Geschiedenis van de landbouw, 2 dln. Genootschap voor geschiedenis en volkskunde.
- A. MAALOUF, Rovers, Christenhonden, vrouwenschenners, De kruistochten in de Arabische kronieken, Utrecht, Kosmos, 1988.
- R. MARSHALL, Opkomst en ondergang van het Mongoolse keizerrijk: van Djenghis Khan tot Koebilai Khan, Baarn en Stichting Teleac, Utrecht, 1993.
- L. MILIS, De Heidense Middeleeuwen, Turnhout, Brepols, 2de druk, 1992.
- P. MORREN, De Eerste Kruistocht, (1095-1099) Leuven, 2000.
- R. PERNOUD, Vrouwen in de Middeleeuwen, Baarn, Kluwer, 1986.
- C. PLATT, Panorama van de Middeleeuwen, Utrecht, Bruna, 1988.
- W. PREVENIER, W. BLOCKMANS, De Bourgondische Nederlanden, Antwerpen, Mercatorfonds, 1986.
- B. TUCHMAN, De waanzinnige 14de eeuw, Amsterdam- Brussel, Elsevier, 1980.
- J. M. VAN WINTER, Ridderschap, ideaal en werkelijkheid, 3de uitg. Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1981.
- J.F. VERBRUGGEN, R. FALTER, 1302, opstand in Vlaanderen, Tielt, 2001.
- A. VERRYCKEN, De Middeleeuwse wereldverkenning, Leuven, Acco, 1990.
- R. WEIS, De laatste Katharen, Utrecht, 2001
-

Moderne tijden

- C. BAUDEZ, S. PICASSO, De verloren steden van de Maya's, Standaard Ontdekkingen, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1992.
- M. BELIEN, e.a., Een geschiedenis van Europa 1550-1815. Historisch overzicht, Haarlem, Gottmer Educatief, 1983.
- M. BEAUD, Geschiedenis van het kapitalisme, van 1500 tot heden. Utrecht, Aula, 1994.
- W. BLOCKMANS, Keizer Karel, de utopie van het keizerschap, Leuven, 2000.
- D. BOORTSIN, De ontdekkers, (*geschiedenis van de wetenschap*), Amsterdam, Agon, 1992.
- F. BRAUDEL, Beschaving, economie en kapitalisme (15de -18de eeuw), 2 dln. Amsterdam, Contact, 1989-1990.
- P. BURKE, De Italiaanse Renaissance, Amsterdam, Agon, 1988.
- B. DE LAS CASAS, De verwoesting van de West-Indische landen, Vertaling van Brevissima relacion de la destruccion de las Indias, 1552 door M. Van Nieuwstadt, Leuven, Kritak, 1992.
- F. DE NAVE en L. VOET, Museum Plantin-Moretus, Brussel, Gemeentekrediet, 1989.
- L. DE VOS, Veldslagen in de Lage landen, Leuven, Davidsfonds, 1995.
- H.A. DIEDERIKS, Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat, De modernisatie van West-Europa sinds de vijftiende eeuw, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1987.
- M. DOMINGO, Over onbekende zeeën, De ontdekkingsstochten van de Feniciërs tot J. Cook, Leuven, Davidsfonds, 1994.
- A. KASPI, Geschiedenis van de VSA, dl. 1, 1607-1945. Utrecht, Aula, 1988.
- P. KENNEDY, De wisselkoers van de macht, De economische en militaire opkomst en neergang van de grote mogendheden tussen 1500 en 2000. Utrecht / Antwerpen, Bruna, 1989.
- R. LEMM, Ochtend van Amerika, De Indiaanse wereld van vóór Columbus en de Spaanse veroveringen van de zestiende eeuw, Kapellen, Pelckmans, 1989.
- E. LE ROY LADURIE, Geld, liefde en dood in de Pays d'Oc. Baarn, Kluwer, 1989.
- C. LIS, H. SOLY en D. VAN DAMME, Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914) Leuven, Kritak, 1985.
- A. MACZAK, De ontdekking van het reizen, Utrecht, 2de dr. 2001.

- D.J. ROORDA, Overzicht van de nieuwe geschiedenis, de algemene geschiedenis van het einde der Middeleeuwen tot 1870, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1987.
- P. SPIERENBURG, De verbroken betovering, Mentaliteitsgeschiedenis van preïndustrieel Europa, Hilversum, 1988.
- Ch. TILLY, Europese revoluties, 1492-1992, Amsterdam, Agon, 1993.
- B.W. TUCHMANN, Het eerste saluutschot, (*Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd*) Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1988.
- S. VAN DEN ABEELE, (red.) Ontdekking of verovering? 500 jaar Amerika herdenken, NCOS, Brussel, 1992.
- M. VAN OS, Kennismaking met de geschiedenis van de moderne tijd, Muiderberg, 1984.
- H.P. VOGEL, Geschiedenis van Latijns-Amerika, Antwerpen, Spectrum, 1984.
- I. WALLERSTEIN, Het moderne wereldsysteem.
  - dl. 1, Europese wereldeconomie in de zestiende eeuw, Heureka, Nieuwkoop Holland, 1978.
  - dl. 2, Mercantilisme en de consolidatie van de Europese wereldeconomie, 1600-1750, Heureka, Nieuwkoop Holland, 1983.

Hedendaagse tijd

BELGIË

- België in de Tweede Wereldoorlog, 10-delige reeks, Kapellen, 1985-1991.
- H. BALTHAZAR e.a., Honderd jaar socialisme, 1885-1985, Leuven, Kritak, 1985.
- H. BALTHAZAR, J. COGNIAUX, e.a. 1940-1945, Het dagelijks leven in België. Brussel, ASLK., 1984.
- A. CAHEN, e.a., Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, gemeentekrediet, 1989. (*Overzicht van de mooiste stukken*).
- J. DHONDT, e.a., Geschiedenis van de Socialistische arbeidersbeweging in België. Antwerpen, Ontwikkeling, 1960.
- A.M. DELATHUY, De geheime documentatie van de onderzoekscommissie in de Kongostaat, Berchem, Epo, 1989.
- K. De Meulemeester, Voor een goed gezag, Roeselare, 1993.

Glossarium van 296 trefwoorden over de staatshervorming vanaf 1970 tot het St.-Michielsakkoord.

- P. DE MEYERE, E. FRANCKX, (red.) Oost-Europa in Europa, Brussel, VUBpress, 1996.
- L. DE VOS e.a., Ik was 20 in '45, Gent, 1995.
- L. De VOS, De bevrijding, Van Normandië tot de Ardennen, Leuven, Davidsfonds, 1994.
- L. DE VOS, De Eerste Wereldoorlog, Leuven, Davidsfonds, 1996.
- W. DEWACHTER e.a., Tussen staat en maatschappij, christen-democratie in België, 1945-1995. Tielt, Lannoo, 1995.
- B. DE WEVER, Greep naar de macht, Vlaams Nationalisme en Nieuwe Orde, Het V.N.V. 1933-1945, Tielt, Lannoo, 1994.
- R. FALTER, Tweedracht maakt macht, Wegwijs in het federale België, Tielt, Lannoo, 1994.
- V. FOUTRY en J. NECKERS, Kongo 1885-1960, Brussel, B.R.T.uitgave, 1986.
- H. GAUS, Politieke en sociale geschiedenis van België, Leuven, Garant, 1992.
- H. GAUS e.a., De Fifties in België, Brussel, ASLK., 1989.
- E. GERARD, De christelijke arbeidersbeweging in België, 2 dln. Leuven, Universitaire Pers, 1991.
- R. GOBIJN, e.a., De massa in verleiding, de jaren '30 in België, Brussel, ASLK., 1994.
- M. GOOSSENS, Ontstaan en groei van het Vlaams Parlement 1970-1995, Kapellen, Pelckmans, 1995.
- H. HASQUIN, e.a., Oostenrijks België, Brussel, Gemeentekrediet, 1987.
- L. HUYSE e.a., Onverwerkt verleden, Collaboratie en repressie in België, 1942-1952, Leuven, Instituut Recht en Samenleving, 1991.
- L. HUYSE en K. HOFLACK, (red.) De democratie heruitgevonden, Oud en nieuw in politiek België, 1944-1950. Leuven, Halewyck, 1995.
- E. H. KOSSMANN, De Lage Landen 1780-1980, Twee eeuwen Nederland en België, Amsterdam-Brussel, 1986.
- Th. LUYKX en M. PLATEL, Politieke geschiedenis van België, 2 dln. Antwerpen, Elsevier, 1985.
- D. LUYTEN, Burgers boven elke verdenking? Vervolging economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog, Brussel, VUBpress, 1996.
- A. MORELLI, De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië, Berchem, Epo, 1996.
- M. PLATEL, Het nieuwe België, Knokke-Heist, Creart, 1993.

- L. SCHEPENS, Brugge bezet, 1914-1918, 1940-1944, Het leven in een bezette Stad, Tielt, Lannoo, 1985.
- L. SCHEPENS, Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog, Tielt, Lannoo, 1982.
- P. SCHOLLIERS, Arm en rijk aan tafel, tweehonderd jaar eetcultuur in België. Berchem, EPO, 1993.
- J. STENGERS, De koningen der Belgen, Macht en invloed van 1831 tot nu. Leuven, Davidsfonds, 1992.
- G. TACK e.a., Bossen van Vlaanderen, een historische ecologie, Leuven, Davidsfonds, 1993.
- J. VAN BILSEN, Kongo 1945-1965, Het einde van een kolonie, Leuven, 1993.
- D. VANGROENWEGHE, Rood rubber, Leopold II en zijn Kongo, Brussel, 1985.
- A. VERHULST en H. HASQUIN, Het liberalisme in België, Tweehonderd jaar geschiedenis, Brussel, VUBpress, 1989.
- L. WILS, Honderd jaar Vlaamse Beweging, 3 dln. Leuven, 1977-1989.
- E. WITTE e.a., Tussen restauratie en vernieuwing, Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek (1944-1950), Brussel, 1989.
- E. WITTE e.a., Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1990.

ANDERE LANDEN

- M. ARNOLD - FOSTER, De wereld in oorlog, Amsterdam, 1985.
- T. G. ASH, In naam van Europa, Duitsland en het gespleten continent, Leuven, Kritak, 1993.
- B. BENSON, Het vredesboek, Leuven, Kritak, 1981.
- J.W. BEZEMER, Van Rurik tot gorbatsjov, Amsterdam, 4de dr. 1994.
- E. BIET en J. TOEBES, (red) Een samenleving op de rails: De Verenigde Staten tussen 1776 en 1917, Nijmegen, Sun, 1995.
- C. BRUNEEEL e.a., De erfenis van de Franse Revolutie, 1794-1814. Brussel, ASLK, 1989.
- H. BRUYNINCKX, De Amerikaanse Verkiezingen, Leuven, Davidsfonds, 1992.
- A. BULLOCK, Hitler en Stalin, Amsterdam, Agon, 1991.

- P.A.J. CALJE, J.C. den HOLLANDER, De nieuwste geschiedenis vanaf 1870 tot heden, Antwerpen, Het Spectrum, 1990.
- L. CATHERINE e.a., De Palestijnen, een volk teveel? Berchem, Epo, 1989.
- J. DE PIERR, D. ROCHTUS, Leuven, 1994.
- L. JORIS, de dans van de luipaard, Amsterdam, 2001.
- R. KOUSBROEK, In de tijdmachine door Japan, de Hofreis van het jaar 2000, Amsterdam, 2000.
- P. MORREN, W. SCHUERMANS, Atatürk, grondlegger van het moderne Turkije, Leuven, 2000.
- M. VAN DEN WIJNGAERT, H. DE PRINS, Oost tegen west, noord tegen zuid, Leuven 1999.
- D. CONINCKX, J. NECKERS, (red.) Supermachten 1, Verenigde Staten van Amerika, Brussel, BRT. I.O., 1985.
- P. CROME, Hirohito, Keizer tussen hemel en aarde, Baarn, Kluwer, 1989.
- A. DE BAETS, De figuranten van de geschiedenis, Berchem, EPO, 1994.
- L. DE VOS, De Koude Vrede, Koude oorlog en dekolonisatie, Lannoo, Tielt, 1988.
- F. DE PAUW, Volken zonder vaderland, Centraal en Oost-Europa, Davidfonds, Leuven, 1992.
- H. DETHIER, Geschiedenis en problematiek van de film, 3 dln. Brussel, VUBpress, 1990.
- H.A. DIEDERIKS e.a., Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat, Groningen, 1987.
- Z. DITTRICH, Uitgestelde bevrijding, Volkeren van Oostelijk Europa na de Tweede Wereldoorlog, Utrecht, Spectrum, 1991.
- Z. DITTRICH, e.a., De geschiedenis van de S.U. 's Gravenhage, 1991.
- R. DOOM, Derde Wereld handboek, Dl. 1, Noord-Zuid en Zuid-Zuid in politiek perspectief, Dl. 2, Structurele problemen en politieke leerstelsels, Brussel/ Den Haag, NCOS/NOVIB, 1992.
- R. DOOM en G. NONNEMAN (red.) Het Midden-Oosten hertekend. Brussel, VUBpress, 1996.
- J.E. DUBBELMAN, Vreemd gespuis, Amsterdam, Anne Frank Stichting, 1987.
- *Overzicht vanaf de 16de eeuw, Zuidnederlandse immigranten te Amsterdam tot beeldvorming actuele Turkse gastarbeiders.*
- J.C. FEST, Hitler, Een biografie, Baarn, 1989.
- N.FREI, De Führerstaat, De Nationaal-socialistische heerschappij, 1933-1945, Utrecht, Spectrum, 1995.
- F. FURET, Het Verleden van een Illusie, Het communisme in de 20ste eeuw, Amsterdam, Meulenhof - Kritik, 1996.
- J.K. GALBRAITH, De crash van '29, Westland, 1989.

- A. GROMYKO, 50jaar wereldpolitiek, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1988.
- M. HEIRMAN, De Waanzinnige Twintigste eeuw, Oorlog en Vrede van 1914 tot 1994. Antwerpen, Hadewijch, 1995.
- S. HERMANS, Europa 1993, Wat verandert er voor mij? Leuven, Davidsfonds, 1992.
- J. HESS en F. WIELENGA, Duitsland en de democratie 1871-1990. Amsterdam, Boom, 1992.
- R. HILBERG, Daders, slachtoffers, omstaanders: de joodse catastrofe, 1933-1945, Haarlem, 1992.
- E. J. HOHSBAWN, Een eeuw van uitersten: de twintigste eeuw, 1914-1991, Utrecht, Spectrum, 1995.
- A. HOURANE, Een geschiedenis van de Arabische volkeren, Antwerpen, Spectrum, 1993.
- M. JANSSEN PERIO, Vrijheid, gelijkheid en broederschap van Kaïn en Abel. Amsterdam, Baarn, Ambo, 1989.
- A. KASPI, Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika, 2 dln. , Spectrum (Aula), Utrecht, 1988, 1990.
- J.G. KIKKERT, Geschiedenis van Afrika, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1990.
- W. MARKOV, Napoleons Keizerrijk, de Walburgs Pers, Leipzig, 1989.
- R. MASSIE, Nicolaas en Alexandra, Brussel, 1985. (Laatste jaren tsaristisch Rusland.)
- F. en W. MELCHING, De Duitse Phoenix, De geschiedenis van Duitsland in de 20ste eeuw, Amsterdam, Bert Bakker, 1996.
- F.C. MEYER, W.A. KNOOPS, De Franse Revolutie, Amsterdam, 1989.
- F. MICKLINGHOFF, Europa nu, Verhaal van de Europese eenwording, Deurne, 1984.
- P. MORREN, De Vredesgedachte in de loop van de eeuwen, Oostmalle, De Sikkel, 1995.
- J.W. OERLEMANS, P.A. DAS, De wereld sinds 1870, Een historisch overzicht, Groningen, 1984.
- M. OZOUF, Het feest van de revolutie, De Franse Revolutie, de vernieuwing van het openbaar leven en het ontstaan van de moderne maatschappelijke waarden, Amsterdam, Bart Bakker, 1989.
- M. PIETERSON, Het technisch labrynt, een maatschappijgeschiedenis van drie industriële revoluties, Amsterdam, Meppel, Boom, 1981.
- R. POIDEVIN, Geschiedenis van Duitsland, Utrecht, Spectrum, 1996.
- K. POMIAN, Europa en de Europese naties, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1993.
- (Overzicht van eenheidspogingen vanaf het oude Rome tot Wereldoorlog II.)
- S. SCHAMA, Burgers, Een kroniek van de Franse Revolutie, Baarn, Kluwer, 1989.
- J. W. SCHULTE NORDHOLT, Triomf en tragiek van de vrijheid, (VSA) Amsterdam, Meulenhof, 1985.

- A. SOBOUL, Korte geschiedenis van de Franse revolutie, Doetinchem, 1988.
- J. SPENCE, Op zoek naar het moderne China, 1600-1989. Agon, Amsterdam, 1991.
- F. STERN, Goud en IJzer, Bismarck, Bleichröder en het ontstaan van het Duitse Rijk, Agon, Amsterdam, 1992.
- D.M.G. SUTHERLAND, Revolutie en contrarevolutie in Frankrijk, 1789-1815. Amsterdam, Bert Bakker, 1989.
- N. SYBESMA - KNOL, H. FAYAT, Op zoek naar de vrede, De structuren van de internationale samenwerking, Brussel, VUBpress, 1993.
- B. TROMP, D. FOKKER, China op het breukvlak, (*Geschiedenis van de Volksrepubliek*) Arbeiderspers, 1981.
- B. TUCHMAN, De trotse toren, Brussel, Elsevier, 1985, (*Geschiedenis van het einde van de 19de eeuw, begin 20ste eeuw.*)
- B. TUCHMAN, De kanonnen van Augustus, 4de druk, Brussel, Elsevier, 1987. (Wereldoorlog I.)
- P. VAN DE MEERSSCHE, Internationale Politiek 1815--1945, 2 dln. Leuven, Acco, 1987.
- G. VAN DEN BERGHE, Met de dood voor de ogen, Berchem, EPO. 1987.
- Y. VAN DEN BERGHE, Het grote misverstand. Een geschiedenis van de Koude Oorlog (1917-1990), Leuven, 1991.
- H. VAN DE VOORDE, e.a., Bastille, Boerenkrijg en Tricolore, Leuven, Davidsfonds, 1989.
- M. VAN DE WIJNGAERT, H. DE PRINS, Van Koude Oorlog tot Nieuwe Wereldorde, Leuven, Garant, 1995.
- B. VAN HOUTEN (red.), De Getuigen, De geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in egodocumenten, Baarn, Anthos, 1995.
- D. VOLKOGONOV, Triomf en tragedie, een politiek portret van J. Stalin. Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1990.
- H.L. WESSELING, Verdeel en Heers, De deling van Afrika, 1880-1914. Amsterdam, Bert Bakker, 1991.
- E. WITTE, Politiek en democratie, Brussel, VUBpress, 1996.

GESCHIEDENIS EN GESCHIEDENISDIDACTIEK

F.R. ANKERSMIT, Denken over Geschiedenis, Een overzicht van moderne geschiedfilosofische opvattingen, Groningen, 1984.

F.R. ANKERSMIT, De navel van de geschiedenis, Over interpretatie, representatie en historische realiteit, Groningen, 1990.

H. BELIEN, G.J. VAN SETTEN (e.d.), Discussie zonder eind, Geschiedschrijving in de twintigste eeuw, Amsterdam, 1991.

L. DALHUISEN, e.a. (e.d.), Geschiedenis op school, 2 dln. Groningen, 1982-1983.

F. DIJKSTRA, De didactiek van de geschiedenis, Leiden, 1988.

W. DUPON, (Leer)doelgericht en onderzoeken geschiedenis leren, Leuven, 1998.

J. GULDENTOPS, Internet en geschiedenis, ACCO, 1996.

C. LORENZ, De constructie van het verleden, Een inleiding in de theorie van de geschiedenis, Meppel/Amsterdam, tweede uitg. 1990.

W. PREVENIER, Uit goede bron, Introductie tot de historische kritiek, Leuven/Apeldoorn, 1992.

W. SCHUERMANS, Geschiedenisonderwijs, Een praktische handleiding voor de leraar geschiedenis, Malle, 1997.

TIJDSCHRIFTEN

DIGO, Nederlandsche boekhandel, (verschijnt niet langer)

IMAGO, Helios, eigen beheer (verschijnt niet langer)

Geschiedenis in de Klas (Nederland)

Kleio (Nederland)

Hermes, tijdschrift voor geschiedenis (Vlaamse Vereniging leraren Geschiedenis en Maatschappelijke Vorming, VVLG)

Berichten van het Navorsings- en studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis, Geïllustreerd tijdschrift voor hedendaagse geschiedenis, Residence Palace, Wetstraat 155/bus 2, Brussel, (*tweetalig*).

DE KEYSER e.a. Historische-bibliografische wegwijzer, boek 1, Geschiedenis in onderzoek, onderwijs, samenleving,. Leuven , 1991.

DE KEYSER e.a / J. ULENS, Historische-bibliografische wegwijzer, boek 3, Geschiedenis van de Nederlanden, Leuven, 1993.

WEBSTEK:

www.VVLG.be : deze webstek is dé portaalsite voor het geschiedenisonderwijs in Vlaanderen met hyperlinks naar andere historische websites.